

UNIVERSITATEA “LUCIAN BLAGA” SIBIU
FACULTATEA DE LITERE ȘI ARTE
DEPARTAMENTUL DE STUDII ROMANICE

Exil, identitate și imaginar în operele lui
Petru Popescu și Jeffrey Eugenides

-Rezumat-

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:

PROF. UNIV. DR. GHEORGHE MANOLACHE

DOCTORAND: MARIA MIRUNA CIOCOI POP

SIBIU, 2016

Cuprins

Introducere	Ошибка! Закладка не определена.	1
Capitolul I	Ошибка! Закладка не определена.	10
Exilul – o realitate culturală, geografică, identitară și „imaginară”	Ошибка! Закладка не определена.	10
1. Exil biografic și metaforic și influența imaginarului în operele lui Petru Popescu și Jeffrey Eugenides	Ошибка! Закладка не определена.	25
CAPITOLUL II	Ошибка! Закладка не определена.	42
Exilul, între fizic și spiritual – Petru Popescu și Jeffrey Eugenides	Ошибка! Закладка не определена.	42
1. Exilul ca modus vivendi	Ошибка! Закладка не определена.	42
2. Forme ale exilului în opera lui Petru Popescu	Ошибка! Закладка не определена.	50
3. Exilul în opera lui Jeffrey Eugenides: o metaforă a însingurării	Ошибка! Закладка не определена.	62
CAPITOLUL III	Ошибка! Закладка не определена.	70
Asociere culturală și disociere spirituală în opera lui Petru Popescu și Jeffrey Eugenides	Ошибка! Закладка не определена.	70
1. Spirit și identitate – coordonatele majore ale operei lui Petru Popescu și Jeffrey Eugenides	Ошибка! Закладка не определена.	70
2. Asociere culturală și disociere spirituală în <i>Întoarcerea</i> și <i>Supleantul</i> de Petru Popescu	Ошибка!	
a! Закладка не определена.		77
3. Asociere culturală și disociere spirituală în <i>Sinuciderea fecioarelor</i> și <i>Middlesex</i> de Jeffrey Eugenides	Ошибка!	
ка! Закладка не определена.		85
CAPITOLUL IV	Ошибка!	
Закладка не определена.		89
Identitate națională versus globalizare – o abordare a problematicii identitare în operele lui Petru Popescu și Jeffrey Eugenides		89
CAPITOLUL V	Ошибка! Закладка не определена.	97
Interdisciplinaritatea – o șansă de transfer a construcției identitare în romanele lui Petru Popescu și Jeffrey Eugenides		96
CAPITOLUL VI	Ошибка! Закладка не определена.	110

Între libertatea imaginarului și limitarea impusă de autoexilul autorului.....	Ошибка! Закладка не определена.	109
CAPITOLUL VII	Ошибка! Закладка не определена.	125
Incursiuni în lumea românească a lui Petru Popescu și Jeffrey Eugenides.....	Ошибка! Закладка не определена.	124
1. Teoria receptării literare aplicată pe romanele lui Petru Popescu.....	Ошибка! Закладка не определена.	124
2. Misticism și credință în <i>Fata din Nazaret (Girl Mary)</i> de Petru Popescu.....	Ошибка! Закладка не определена.	133
3. Petru Popescu – romancier și traducător pluriidentitar.....	Ошибка! Закладка не определена.	139
4. Structuri și comparații în operele lui Petru Popescu.....	Ошибка! Закладка не определена.	145
5. Text și subtext în <i>Sinuciderea fecioarelor</i> de Jeffrey Eugenides.....	Ошибка! Закладка не определена.	149
6. Coordonate ale imaginarului în <i>Sinuciderea fecioarelor</i> de Jeffrey Eugenides.....	Ошибка! Закладка не определена.	153
7. Identitate națională în romanele lui Jeffrey Eugenides.....	Ошибка! Закладка не определена.	160
Concluzii.....	Ошибка! Закладка не определена.	164
Bibliografie.....	Ошибка! Закладка не определена.	172

Cuvinte cheie: imaginar, identitate, exil

Am proiectat o relație de coordonare între exil, identitate și imaginar, nu pentru că termenii s-ar exclude, ci pentru că sunt interesată de relația de recesivitate dintre ei. Am preluat termenul de “recesivitate” din cartea profesorului Gheorghe Manolache, “Regula lui Doi”, care m-a ajutat în conturarea unei relații non-dialectice între exil, identitate și imaginar. Am abordat exilul ca formă instituțională, pentru că ambii autori au fost nevoiți să opteze pentru o schimbare definitivă de “casă”. În cazul celor doi autori am fost preocupată de funcționarea în planul scriiturii a “noii identități” sau a non-identității. Astfel, relația de recesivitate se poate dezvolta prin recursul la imaginar.

Există într-adevăr o bibliografie vastă despre exil, însă nu am vrut să mă axez pe fenomenul exilului în general, ci pe unul ilustrativ. Nu m-am axat pe fenomenul exilului din est, de după '48 sau pe exilul din spațiul colonial, ci m-am concentrat pe fenomenul scrierii ca urmă culturală, geografică, identitară și imaginară a exilului. Teza nu este o

cercetare de literatură comparată în sensul clasic, ci o investigație genetică asupra exilului.

La Petru Popescu, exilul funcționează între două axe: geografic și cultural. El putea opta, ca majoritatea cărturarilor din '48 înapoi, pentru modelul european. Însă alege să se plieze pe dinamica imaginarului postmodern, care funcționa cu adevărat doar în America. Optează pentru romanul de tip best-seller și pentru scenariul cinematografic, care, în opinia mea, țin de lumea marginalizării specifice postmodernismului. Petru Popescu este un exemplu ilustrativ pentru ceea ce înseamnă relația dintre exil, identitate culturală și imaginar, pentru modelul exilatului cultural într-un spațiu geografic. Astfel, teoria imaginarului de sorginte comunistă, în care se recunosc traumele intelectualului, trăite prin relația cu puterea politică sau tentativa de acomodare cu dictatura, este adusă la zi.

Dacă la Petru Popescu exilul este la prima generație, pe Jeffrey Eugenides l-am ales pentru a ilustra ideea de continuitate a recesivității culturale specifice exilului. El reface traseul parcurs de Petru Popescu, prin plecarea din America și întoarcerea în Germania, pentru a-și reface relația cu sine. De altfel, și Petru Popescu simte tentația refacerii acestui model al reîntoarcerii, al recesivității, atunci când revine în România și publică din nou în limba română.

Fructificarea noilor achiziții în domeniu a fost centrată pe două chestiuni de fond: relația de excludere dintre identitate și globalizare și relația dintre discipline. Astfel, se realizează un transfer al construcției narative. La Petru Popescu, romanele au o construcție supraetajată. Tematica este generală și pe ea se construiesc pilonii de susținere ai operei: tipologia personajelor, formele imaginarului sau aventura. La Jeffrey construcția romanescă este labirintică și amintește de tragedia greacă, cu excepția faptului că la Eugenides corul nu este viu și dinamic, ci mut.

Având în vedere ideile menționate anterior, am structurat teza pe următoarele capitole:

Primul capitol, „Exilul – o realitate culturală, geografică, identitară și imaginară” abordează tematica exilului prin prisma realităților actuale în care identitatea se definește și se redefinește în funcție de multiplele forme de manifestare ale globalizării. Într-o lume a globalizării, interconectată până în punctul cvasi-dispariției anonimatului,

conceptul de exil, fie el geografic, social, cultural sau personal, capătă valențe noi și trebuie supus unui riguros proces de reevaluare. Singurătatea, depărtarea de „celălalt”, alteritatea, au suferit transformări majore în ultimele decenii, nu numai datorită mutațiilor de ordin politic și demografic, ci și datorită accesului fără precedent la „comunitate”, datorat rețelelor sociale și mass mediei. A fi singur, izolat, disociat, devine în cadrul postmodernității un deziderat aproape imposibil de îndeplinit. În același timp, în mod paradoxal, putem observa o dezvoltare greu de ignorat a unui fenomen ce pare să contrazică toate cele menționate anterior: literatura exilului, a însingurării, a diviziunii. În ceea ce îi privește pe Petru Popescu și Jeffrey Eugenides, această stare este prezentă în toate operele lor.

Al doilea capitol, „Exilul – între fizic și spiritual – Petru Popescu și Jeffrey Eugenides” analizează experiența exilului, care ocupă un loc de o importanță majoră în discursurile literare ale scriitorilor din varii spații culturale și este trăită adesea cel mai acut în scris. Interesant de observat este că în ciuda faptului că în cazul multora dintre acești autori condițiile socio-politice care au determinat exilul au dispărut, scriitorii în cauză nu se pot detașa, nu pot renunța, spiritual vorbind, la statutul de exilat. În acest capitol vom trasa coordonatele spirituale și literare ale literaturii de exil produsă de doi autori de renume provenind din spații culturale radical diferite: Petru Popescu și Jeffrey Eugenides, primul refugiat din spațiul restrictiv al României comuniste în Statele Unite, cel de-al doilea provenind din spațiul cultural grec și aclimatizat în Statele Unite și ulterior în Germania. Deși au adoptat statutul de exilat din motive radical diferite, cei doi autori împărtășesc totuși câteva trăsături cheie: ambii tratează statutul de exilat ca pe un modus vivendi și ambii reușesc să își creeze noi identități și orizonturi spirituale din această aparentă izolare socio-culturală.

Capitolul trei, “Asociere culturală și disociere spirituală în opera lui Petru Popescu și Jeffrey Eugenides” analizează termenii de asociere, respectiv disociere spirituală, strâns legați de procesul individual de percepție, care determină în final întreaga noastră înțelegere a sinelui și a universului înconjurător. Asocierea face referire la sine ca la un actant în cadrul experienței spirituale, în timp ce disocierea situează sinele “în spatele cortinei”, conferindu-i rolul de observator, mai mult sau mai puțin obiectiv, al unor întâmplări, trăiri, amintiri, senzații, etc. În consecință, asocierea

și disocierea spirituală pot fi, într-o oarecare măsură, echivalente termenilor de subiectivism versus obiectivism. O participare intensă la nivel spiritual va implica automat un anumit grad de subiectivitate, în timp ce rolul de observator poate aduce cu sine un obiectivism sporit. Avem deci de-a face cu două atitudini existențiale diametral opuse: cea de participant activ, dinamic și cea de observator cvasi-pasiv. În ceea ce îi privește pe cei doi autori propuși spre analiză, Petru Popescu și Jeffrey Eugenides, dimensiunea acestei antiteze este și mai complexă. În cazul lor, polaritatea nu este doar cea între actant și observator, ci și între integrat și exilat.

În capitolul patru, intitulat „Identitate națională versus globalizare – o abordare a problematicii identitare în operele lui Petru Popescu și Jeffrey Eugenides”, unde am încercat să oferim o înțelegere mai complexă a mecanismelor din spatele unor concepte ca “identitate națională” și “globalizare”, cât și a efectului acestora asupra literaturii, trebuie să ne îndreptăm atenția asupra câtorva aspecte teoretice. Granița dintre termenii identitate/individualitate și naționalitate este una fină. De fapt, naționalitate și identitate națională sunt și ei termeni diferiți. Primul termen se axează mai mult pe relația dintre individ și stat, în alte cuvinte pe homo politicus, în timp ce cel de-al doilea este axat pe relația dintre individ și cultură, civilizația și societatea unei națiuni, deci pe homo economicus.

În capitolul cinci, „Interdisciplinaritatea – o șansă de transfer a construcției identitare în romanele lui Petru Popescu și Jeffrey Eugenides”, am analizat interdisciplinaritatea ca un aspect greu de ignorat, care face parte integrantă din curriculele majorității instituțiilor de învățământ și ale centrelor de cercetare la nivel mondial. Cu toate că din punct de vedere al lexicologiei termenul este cât se poate de transparent, el ridică totuși adesea probleme de definire legate de uzaj, perspective, fundamente și aria de influență. Literatura este cel mai adesea unică, o expresie a valorilor personale și a naturii umane și din această perspectivă, asocierea dintre literatură și discipline sau interdisciplinaritate, poate apărea oarecum ciudată. Interdisciplinaritatea este semantic asociată termenului de afiliere, depășirii granițelor unui anumit domeniu și întoarcerii către școli de gândire și tendințe diferite. Am aplicat aceste teorii pe operele celor doi autori, Petru Popescu și Jeffrey Eugenides.

Capitolul șase, „Între libertatea imaginarului și limitările impuse de autoexilul autorului“, explorează condiția exilatului, care are atât caracteristici permanente cât și temporare. Este atinsă de lipsa de speranță a permanenței, dar este în același timp dinamică și caracterizată de schimbare. Această schimbare nu se datorează neapărat unei schimbări a condițiilor ce au determinat exilul, dar se pot produce din partea exilatului. Perioada de exil nu se poate sfârși prin reîntoarcerea acasă, ci printr-o schimbare de perspectivă a exilatului asupra noțiunii de “acasă”. Odată ce exilatul încetează să se mai gândească la întoarcerea acasă și începe să prindă rădăcini, statutul de exilat ia sfârșit. În acel moment exilatul poate fi definit ca imigrant. În acest capitol am definit cei doi autori și câteva dintre operele acestora din punctul de vedere al multiplelor interpretări ale termenilor „exil“ și „autoexil“.

Ultimul capitol, „Incursiuni în lumea romanescă a lui Petru Popescu și Jeffrey Eugenides“, reprezintă un studiu aplicat pe textul câtorva opere literare majore ale celor doi autori. Am încercat să abordăm romanele din diferite unghiuri, de la misticism și credință, până la pluriidentitatea autorilor, teoria textului și a subtextului sau regăsirea prin definirea identității naționale.

Prin imaginar, trecutul poate fi recuperat în așa fel încât să servească scopului reconstrucției identitare și a depășirii stării de exil spiritual. Doar cu ajutorul imaginarului individul poate suporta realitatea. Cei doi autori ilustrează un model de recesivitate culturală, pliat pe relația dintre exil, identitate și imaginar. Formele de confirmare ale acestei relații sunt diferite. Petru Popescu optează pentru romanul senzațional, de tip best-seller iar Jeffrey Eugenides se întoarce la un model instituit în cultura anglo-saxonă, mai apropiat de experiența instituită de James Joyce cu romanul „Ulysses”. Originalitatea se recunoaște în efectele acestei relații în planul scriiturii analizate și în găsirea unui numitor comun al studiilor de exegeză, dar și într-o revedere a studiilor esențiale despre Petru Popescu și Jeffrey Eugenides.

Ca element de noutate și originalitate, lucrarea reprezintă o abordare cu un înalt grad de personalizare a unui fenomen literar de amplă diversitate. După știința noastră, nici sub aspectul selectării și asocierii celor doi scriitori, nici în ceea ce privește

utilizarea exilului și a imaginarului ca primă modalitate de analiză critică, nu au mai fost întreprinse studii până la noi.

Putem afirma că în centrul preocupărilor noastre stă problema științifică soluționată, și anume, condiția scriitorului exilat sau autoexilat într-o lume cu schimbări fără precedent sub aspectul comunicării și interacțiunii literare.

Lucrarea este de un interes real pentru toți studenții filologi preocupați de noua definire a statutului literaturii române în raport cu opere literare perene din literatura occidentală. Ea poate reprezenta un punct de interes cert și pentru alți cititori, preocupați de corelarea dintre literatura română și literatura universală la început de mileniu trei.

În concluzie, putem afirma că am încercat în prezenta lucrare trasarea unei teorii coerente a exilului, a identității și a imaginarului, așa cum apar ele conturate în romanele scriitorilor Petru Popescu și Jeffrey Eugenides. Concluzia principală, care se desprinde în urma acestui demers, este că exilul reprezintă un termen și o realitate multifacetată, și totodată, o constantă a vieții și a scrierilor celor doi autori. Lăsând în urmă definiția inițială a exilului ca stare fizică, cei doi transformă conceptul pentru a include componenta psihologică, exilul protagoniștilor lor devenind unul eminent metafizic. Nu ne-am propus crearea unui studiu exhaustiv în această lucrare, motiv pentru care sperăm că variile aspecte care nu au reușit să fie tratate pe larg în demersul nostru critic, să facă subiectul unor viitoare studii dedicate celor doi autori.

Bibliografie selectivă

1. Jeffrey Eugenides

- Eugenides, Jeffrey. *Intriga matrimonială*. Trad. de Dana Crăciun, Polirom, București, 2011.
- Eugenides, Jeffrey. *Sinuciderea fecioarelor*. Polirom, București, 2014.
- Eugenides, Jeffrey. *Middlesex*. Trad. de Alexandra Coliban, Polirom, București, 2014.

2. Petru Popescu

- Popescu, Petru. *Dulce ca mierea e glonțul patriei*, Editura Cartea Romanească, București, 1971.
- Popescu, Petru. *Sfârșitul bahic*, Editura Cartea Romanească, București, 1973.
- Popescu, Petru. *Între Socrate și Xantipa*. Editura Eminescu, București, 1973..
- Popescu, Petru. *Before and after Edith*, Quartet Books, London, 1978.
- Popescu, Petru. *Amazon Beaming*. Viking, New York, 1991.
- Popescu Petru. *Înainte și după Edith*. trad. De Antoaneta Ralian, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993.
- Popescu, Petru. *Revelație pe Amazon*, trad. de Radu Paraschivescu, Editura Cartea românească, București, 1993.
- Popescu, Petru. *Almost Adam*. Avon Books, New York, 1997.
- Popescu, Petru. *The Return*. Grove Pr, 1997.
- Popescu, Petru. *Întoarcerea*. trad. de Magdalena Popescu, Smaranda Bedrosian, Editura Nemira, București, 2001.
- Popescu, Petru. *În coasta lui Adam*. trad. De Radu Paraschivescu, Editura Nemira, București, 2003.
- Popescu, Petru. *Prins*. Editura Gramar București, 2004.
- Popescu, Petru. *Footprints in Time*. Harper Collins, 2008.
- Popescu, Petru. *Urme in timp*. trad. De Cristina Jinga, Editua Corint, Bucuresti, 2008.
- Popescu, Petru. *Supleantul*, Editura Curtea Veche, Bucuresti: 2009.
- Popescu, Petru. *Girl Mary*. Simon&Schuster, 2009.
- Popescu, P. *Fata din Nazaret*. Editura Curtea Veche. București, 2010

Bibliografie secundară

- Bălan, Dinu. *Petru Popescu, prins în istorie*. Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2013.
- Berg, Nancy. *Exile from Exile: Israeli Writers from Iraq*. State University of New York Press, 1996

- Călinescu, Matei. *A citi, a recite. Către o poetică a (re)lecturii*. Polirom, Iași, 2007
- De Zepetnek, Steven Tötösy. *Comparative Literature. Theory, Method, Application*, Editions Rodopi B.V., Amsterdam – Atlanta, GA, 1998.
- Eco, Umberto. *The Role of the Reader*. Indiana University Press, 1979
- Freud, Sigmund. *Beyond the Pleasure Principle*. Butler and Taner, Great Britain, 1962.
- Genette, Gérard. *Introducere în arhitext. Ficțiune și dicțiune*. Editura Univers, București, 1994
- Hutcheon, Linda. *Historiographic Metafiction. Parody and Intertextuality of History. Intertextuality and Contemporary American Fiction*. Ed. P. O'Donnell and Robert Con Davis. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1989. 3-32
- Iser, Wolfgang. *The Implied Reader*. Baltimore: John Hopkins University Press, 1974..
- Jauss, Hans-Robert. *Literary History as a Challenge to Literary Theory*. The Johns Hopkins University Press, 1970
- Klein, Julie Thompson, and William H. Newell. “Advancing Interdisciplinary Studies”, in J.G. Graff, J.L. Ratcliff, *Handbook of the Undergraduate Curriculum: A Comprehensive Guide to Purposes, Structures, Practices, and Change*, San Francisco, Jossey-Brass, 1997.